

Izvorni naučni rad

UDK 81'42:811.111

Gloria VICKOV (Split)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

gvickov@ffst.hr

ISTRAŽIVANJA DISKURSNIH OZNAKA U PISANJU NA ENGLESKOME KAO STRANOM JEZIKU

Iako je ispitivanje teorijskih odrednica diskursnih oznaka predmetom mnogobrojnih lingvističkih studija, empirijska istraživanja ovih jezičnih jedinica, krucijalnih, između ostalog, za razvijanje pragmatičke jezične kompetencije, u kontekstu primijenjene lingvistike su znatno rjeđa, osobito u području njihove uporabe u pisanju na inim jezicima. U ovom radu donosimo kritički prikaz relevantnih istraživanja diskursnih oznaka u pisanju na engleskom kao stranom jeziku.

Ključne riječi: *diskursne oznake, pisanje na engleskom kao stranom jeziku*

1. Uvod

Iako su lingvističke studije tijekom posljednja tri desetljeća iznjedrile čitav niz različitih spoznaja i oprečnih stavova vezanih uz teorijsko određivanje diskursnih oznaka, istraživanja ovih lingvističkih jedinica u kontekstu primijenjene lingvistike, osobito u području usvajanja inih jezika znatno su slabije zastupljena. No i u tom području postoji nesrazmjer s obzirom na zastupljenost empirijskih istraživanja, pri čemu evidentno dominiraju ona usredotočena na govoreni diskurs. K tomu, prevladavaju studije koje ispituju uporabu diskursnih oznaka u govorenju na engleskom kao stranom jeziku i koja imaju, u osnovi, vrlo slična, gotovo identična metodološka polazišta. Fokusirajući se na manji broj istih ili sličnih diskursnih oznaka (npr. *well, you know* i *like*), takve studije provode kvantitativnu i kvalitativnu komparativnu analizu na uzorcima izvornih i neizvornih govornika engleskoga jezika, pri čemu izvor svojih teorijskih orijentacija uglavnom pronalaze u diskursnom pristupu Deborah Schiffrin (1987).

S druge strane, malobrojna istraživanja okrenuta proučavanju načina na koji neizvorni govornici upotrebljavaju diskursne oznake u pisanim tekstovi-

ma na engleskome jeziku razmatraju navedenu problematiku iz dvaju donekle različitih teorijskih kutova.

Veći dio empirijskih studija iz ovoga područja bavi se uporabom *kohezivnih sredstava* u pisanim uradcima neizvornih govornika engleskoga jezika.¹ Te su nam studije zanimljive jer su u navedena jezična sredstva uključene i riječi koje u jeziku vrše slične funkcije kao i diskursne oznake, a terminološki su prepoznate kao *vezna sredstva*, *konjunktori* (engl. *conjunctions*) ili *konektori* (engl. *connectors*). Neki lingvisti, npr. McCarthy (1991), Aijmer (2002), Buitkien (2005) u potpunosti izjednačavaju diskursne oznake s konjunktoria, pri čemu na diskursne oznake gledaju kao na širi pojam koji, osim konjunktora, koji su karakteristični za pisane tekstove, uključuju i interakcijske kohezivne oznake (npr. *well, like, right, so, now, okay*). Sva istraživanja, koja ćemo razmatrati u sljedećem poglavlju, svoje teorijsko uporište pronalaze u djelu *Cohesion in English* koje su 1976. godine objavili Michael A. K. Halliday i Ruqaiya Hasan. Riječ je, dakle, o teorijskoj perspektivi unutar koje se vezna (kohezivna) sredstva dovode u tijesnu vezu s kohezijom i koherencijom kao glavnim odrednicama teksta. Konjunktori (konektori) se pritom, zajedno s ostalim kohezivnim vezama (referencijalnom kohezijom, supstitucijom, elipsom i leksičkom kohezijom) smatraju mehanizmom koji specificira određene semantičke odnose između dviju rečenica. Njihova se glavna funkcija očituje u povezivanju jezičnih iskaza u koherentan i kohezivan pisani diskurs.

Osim istraživanja utemeljenih na Hallidayevu i Hasaničinu semantičkom pristupu, posljednjih desetak godina javljaju se, doduše u znatno manjem broju, i ona empirijska istraživanja koja svoja teorijska ishodišta pronalaze prvenstveno u Fraserovu pragmatičkom pristupu. Sukladno tome, predmetne jezične jedinice isključivo nazivaju *diskursnim oznakama* prihvaćajući ih kao riječi koje pospješuju usmenu i pisanu komunikaciju, odnosno kao riječi koje unaprjeđuju slušateljeva i čitateljeva poimanja koherentnog diskursa (usp. Fraser, 1996).

2. Istraživanja prema semantičkom teorijskom okviru

Empirijske studije kohezije i koherencije, utemeljene na semantičkom pristupu M. A. K. Hallidaya i R. Hasan, pojavile su se u ranim osamdesetim godinama prošloga stoljeća (uglavnom u Sjedinjenim Američkim Državama), pri čemu je, u početku, većina znanstvenika istraživala kohezivna sredstva samo u esejima izvornih govornika engleskoga jezika. S obzirom na istraži-

¹ Manji broj sličnih istraživanja proveden je i u području tzv. *on-line* pisanja (uglavnom elektroničke poruke), npr.: Biesenbach-Lucas i Weasenforth, 1997, 2001).

vanja kohezivnih sredstava, posebice konjunktora, u sastavcima neizvornih govornika engleskoga jezika, oni se, znatno kasnije, analiziraju ili kao zasebna skupina (npr. u Field i Oi, 1992; Blagoeva, 2001) ili zajedno s ostalim kohezivnim sredstvima (na primjer, u Johnson, 1992; Dueraman, 2006). Istraživanjima se, slično studijama gore navedenih američkih lingvista, upućuje na važnost kohezivnih sredstava u vrjednovanju kvalitete učeničkih pisanih uradaka, ali i, općenito, u razvijanju vještine pisanja na engleskome kao stranom jeziku.

Identično rezultatima studija provedenih na temelju pisanih uradaka izvornih govornika engleskoga jezika, iz empirijskih istraživanja uporabe kohezivnih sredstava u sastavcima učenika engleskoga kao stranog jezika proizlazi da radovi, koji su holistički visoko vrednovani, sadrže više kohezivnih sredstava od lošije ocijenjenih sastavaka. **Lieber** (1980) i **Anderson** (1980) pritom svjedoče o leksičkoj koheziji kao najzastupljenijem kohezivnom sredstvu, nakon kojeg slijede referencijalna kohezija i konjunktori. Upoređujući eseje izvornih govornika (N=2) i učenika engleskoga jezika (N=4), **Connor** (1984) također izvještava o relativno visokoj učestalosti leksičke kohezije (od 76% do 86%) kod obiju grupa ispitanika. Uočava, nadalje, učestaliju uporabu konjunktora i referencijalne kohezije u sastavcima učenika engleskoga jezika nego u radovima izvornih govornika. Razmatrajući rezultate u cjelini, ne nalazi kvantitetu kohezivnih sredstava kao diskriminirajući čimbenik između pisanja izvornih govornika i pisanja učenika engleskoga jezika.

Suprotno nalazima prethodnih studija, **Lindsay** (1985, u Johnson, 1992) bilježi samo 3% više kohezivnih obilježja u visoko vrjednovanim esejima (N=5) izvornih govornika u odnosu na njihove eseje s lošijom ocjenom (N=5). S druge strane, visoko ocijenjeni eseji učenika engleskoga jezika (N=5) sadrže 5,4% manje kohezivnih sredstava nego loše ocijenjeni uradci (N=5), odnosno 2% manje kohezije od visoko ocijenjenih eseja izvornih govornika. Pritom obje grupe ispitanika češće upotrebljavaju referencijalnu koheziju i konjunktore nego leksičku koheziju. U komparativnoj analizi eseja 12 kineskih i 12 australskih studenata **Hu** i dr. (1982) utvrđuju kako kineski studenti češće upotrebljavaju konjunktore u pisanju eseja na engleskome jeziku, dok australski češće pribjegavaju uporabi leksičke kohezije.

Slična istraživanja upućuju na značajne razlike u kohezivnim obilježjima s obzirom na vrste pisanih diskursa. Na osnovi pisanja argumentativnih eseja **Field** i **Oi** (1992) uspoređuju uporabu konjunktora na uzorku od 67 studenata iz Hong Konga i 29 australskih studenata. Autori utvrđuju da honkonški studenti značajno češće upotrebljavaju konjunktore nego australski studenti i da konjunktore obično stavljaju na početak rečenice.

Istraživanje kohezije na osnovi ekspozicijskih eseja provodi **Johnson** (1992) u koje, kao ispitanike, uključuje 20 malajskih studenata i 20 izvornih govornika engleskoga jezika. Autorica pritom pravi svojevrsni iskorak u odnosu na dotadašnja slična istraživanja i uključuje eseje na malajskome kao materinskom jeziku (N=20). Ističe potrebu za praćenjem utjecaja materinskoga jezika i učenikove vlastite kulturne baštine na razvijanje vještine pisanja na engleskome kao stranom jeziku. U tome se poziva na istraživanje iz 1966. godine kada je Robert Kaplan izvršio analizu čak 600 sastavaka i pritom zaključio: „svaki jezik i svaka kultura ima sebi svojstveno uređenje odlomka, a dio je učenja određenoga jezika svladavanje njegova logičkog sustava“ (u Johnson, *ibid.*:2). Njegovu su tvrdnju potvrdile mnoge nadolazeće međukulturalne studije iz područja retorike upućujući na to kako se unutarnja logika i organizacija teksta mogu znatno razlikovati u različitim jezicima.² Sukladno tome, Johnson (*ibid.*) vjeruje da praćenje utjecaja materinskoga jezika na pisanje na engleskome kao stranom jeziku može pomoći i u razumijevanju razlika u uporabi kohezivnih elemenata. Istodobno, uvažavanje učenikove vlastite kulturne pozadine moglo bi rasvijetliti odnos između vrsta kohezivnih sredstava i koherencijskog modela upotrijebljenoga retoričkog stila. Rezultati analize kohezivnih sredstava u autoričinu istraživanju pokazuju da nema razlika u količini kohezije između „dobrih“ i „loših“ sastavaka, kako onih koje su pisali malajski studenti na materinskome i engleskom jeziku tako i onih koje su na engleskome pisali izvorni govornici. Međutim, vrste kohezivnih veza, koje su izvorni govornici obaju jezika upotrijebili u svojim sastavcima na materinskome jeziku, znatno variraju. Na primjer, „dobri“ sastavci na malajskom imaju najviše semantičkih kohezivnih veza. S druge strane, izvorni govornici engleskoga jezika, čiji su sastavci ocijenjeni kao „dobri“, najčešće su upotrebljavali sintaktička kohezivna sredstva (konjunktore i referencu). Upravo su takvu koheziju preferirali i malajski studenti čiji su sastavci na engleskome jeziku ocijenjeni kao „dobri“. Iako je iz ovih rezultata, zbog premalog uzorka, teško izvući uopćene zaključke, čini se da ovo istraživanje potvrđuje teorijску distinkciju između kohezije i koherencije u pisanome diskursu. Naime, to što nema značajne razlike između kvantitete, odnosno učestalosti kohezivnih sredstava i kvalitete pisanja sastavaka sugerira da je model koherencije ili organizacija idejnih cjelina ono što određuje kvalitetu. U ovom slučaju, model koherencije uključuje i varijabilnost u uporabi različitih vrsta kohezivnih sredstava u sastavcima na materinskom jeziku kod obiju grupa ispitanika. Ovdje Johnson (*ibid.*) podsjeća na tvrdnju Hallidaya i Hasana (1976: 18-28)

² Za detaljan pregled literature o retoričkim uzorcima uvjetovanima jezikom i kulturom vidi u Kaplan (1983).

da modeli koherencije ovise o temi ili „kontekstu situacije“, dakle o vanjskim čimbenicima koji upućuju pisca na odabir određenog stila, vokabulara i organizacije sadržaja. U skladu s tim, rezultati ovog istraživanja naznačuju da je upravo tema sastavaka na malajskom i engleskom jeziku ona dimenzija koja je diktirala razlike u organizaciji sadržaja i uporabi jezika, dakle i u uporabi kohezivnih sredstava. Drugim riječima, razvijanje sadržaja u sastavcima izvornih govornika na malajskome i engleskom jeziku upućuje na postojanje međukulturalnih različitosti u uvjetima nužnima za pisanje kvalitetnih pisanih uradaka. K tome, analiza sastavaka malajskih studenata na engleskom jeziku upućuje na utjecaj prethodnog iskustva pisanja na malajskome kao materinskom jeziku u području uporabe sintaktičkih kohezivnih sredstava, tj. konjunktora i referencijalne kohezije.

Rezultate koji su, suprotno onima iz prethodne studije, uputili na postojanje korelacijskog odnosa između učestalosti kohezivnih veza i kvalitete pisanih uradaka, dalo je istraživanje koje je **Norment** (1994) proveo na uzorku od 30 kineskih studenata. Ispitanici su pisali ekspozicijske i narativne eseje na kineskome i engleskom jeziku. Analizom eseja također se utvrdilo da postoji razlika u uporabi kohezivnih sredstava u odnosu na vrstu pisanog diskursa. Proučavanjem kohezivnih sredstava u ekspozicijskim sastavcima kineskih studenata bavio se i **Zhang** (2000). Analizirajući uzorak od 107 eseja na engleskome jeziku, uočio je da su studenti upotrebljavali različite vrste kohezivnih sredstava, pri čemu je leksička kohezija najčešće zastupljena. Slijede ju konjunktori i referencijalna kohezija. Ovo istraživanje pokazuje da nema statistički značajne razlike između broja upotrijebljenih kohezivnih veza i kvalitete sastavaka. U okviru kvalitativne analize uočena su određena kohezivna obilježja u pisanju kineskih studenata na engleskome jeziku, među kojima se ističu prečesta i nepravilna uporaba konjunktora (npr. *and, also, besides, in addition, furthermore, what is more*) te dvosmislenost u referencijalnoj koheziji.

Još jedno istraživanje s kineskim ispitanicima, fokusirano isključivo na konjunkcijsku koheziju, provode **Field i Oi** (1992), pri čemu potvrđuju hipotezu da kineski govornici u pisanju na engleskome jeziku znatno češće upotrebljavaju konjunktore od izvornih govornika sličnog stupnja školovanja (kraj srednjoškolskog obrazovanja). Također se utvrđuju različitosti u pozicioniranju ovih kohezivnih sredstava te odabir različitih konjunktora za izražavanje istih konjunkcijskih odnosa. Kineski ispitanici skloni su tako stavljanju konjunktora na početne pozicije u odlomcima i rečenicama izbjegavajući njihov središnji položaj u rečenici. Također su, za razliku od izvornih govornika engleskoga jezika, skloni uporabi šireg spektra konjunkcijskih sredstava. Rezultati analize njihovih eseja upućuju na prečestu, a katkada i nepravilnu uporabu engleskih konjunktora. Razlog tome autori vide u izloženosti kine-

skih učenika naglašenom varijetetu engleskih konjunkcijskih sredstava tijekom formalnog školovanja. Osim utjecaja udžbenika i nastavnika na usvajanje konjunktora, Field i Oi (ibid.) upozoravaju i na mogućnost interferencije materinskoga jezika. Kao primjer navode nepravilnu uporabu konjunktora *on the other hand* uzrokovanu doslovnim prevođenjem sličnog konjunktora iz kineskog jezika koji, međutim, ima funkciju izražavanja dopune nečega, a ne oprečnosti poput navedenoga engleskoga kohezivnog sredstva. Naposljetku, kao problematično područje u procesu usvajanja engleskih konjunktora autori izdvajaju i pitanje njihove odgovarajuće uporabe s obzirom na izražavanje formalnosti i neformalnosti. Navedene pojave prečeste i neodgovarajuće uporabe engleskih konjunktora trebale bi se, zaključuju autori, uzeti u obzir u osmišljavanju nastave engleskoga kao stranog jezika. Jedino sustavno osvještavanje učenika na planu svojstava i funkcija engleskih kohezivnih sredstava, redovito uvježbavanje njihove uporabe u različitim kontekstima i registrima te razvijanje svijesti učenika o mogućoj interferenciji materinskoga jezika može unaprijediti njihovu vještinu pisanja na engleskome jeziku, a da pritom ne naruše ono što je prirodno u njihovu stilu pisanja.

Sljedeće istraživanje kohezije u esejima kineskih studenata, na akademskoj razini, provodi i Jin (2001). Kvantitativno obrađuje 18 pisanih uradaka šestero studenata koji su, s obzirom na jezičnu kompetenciju, raspoređeni u dvije grupe: studenti na srednjoj i oni na naprednoj razini znanja. Eseji pripadaju trima žanrovskim vrstama: definicijskom, analitičkom i istraživačkom eseu. Analiza je provedena s obzirom na žanrove i s obzirom na razine jezične kompetencije. Rezultati pokazuju da su osobna i demonstrativna referencijska kohezija, aditivni i vremenski konjunktori te leksičko ponavljanje u velikoj mjeri zastupljeni u svim trima žanrovima i na objema razinama jezične kompetencije. Međutim, u odnosu na studente srednjeg stupnja jezične kompetencije, ispitanici na naprednoj razini upotrebljavaju, u nekima od kategorija, značajno više kohezivnih veza. Ove varijacije pak ne podržavaju tvrdnju da ne postoji suodnos između lingvističke sposobnosti u engleskome kao stranom jeziku i sposobnosti pisanja na istom jeziku (Kaplan i Palhinha, 1982, u Jin, ibid.). Razmatrajući sposobnost pisanja sastavaka neizvornih govornika engleskoga jezika, Kaplan i Palhinha tvrde da ovladavanje odgovarajućim vještinama u govorenju ne jamči ovladavanje odgovarajućim vještinama u pisanju. Takvo mišljenje temelje na uvjerenju da se vještina pisanja ne prenosi automatski iz vještine govorenja i da lingvistička sposobnost ne osigurava sposobnost pisanja. Navedeno se, tvrde autori, posebno odnosi na neizvorne govornike engleskoga jezika čija kompetencija u govorenju engleskom, engleskome leksiku i gramatici ne povlači automatski za sobom i njihovu kompetenciju u pisanju kohezivnih pisanih uradaka na tom jeziku. Jin (ibid.) drži

takav stav prihvatljivim ako se uzme u obzir da je lingvistička sposobnost tek jedan dio sposobnosti pisanja i da se njezina uloga ogleda u proizvođenju gramatički dobro strukturiranih rečenica. Gledajući s tog aspekta, uistinu, ne mora nužno postojati korelacija između sposobnosti pisanja gramatički korektnih rečenica i sposobnosti sastavljanja retorički učinkovitih rečenica ili proze. Potonja sposobnost iziskuje znanje i vještine iznad gramatičke i vokabularne kompetencije. Kvalitetno pisanje podrazumijeva sposobnost učinkovitog pisanja s obzirom na zadovoljavanje općih retoričkih standarda cjeline, koherencije, fabularnoga tijeka, osjećaja za čitatelje i poštivanje specifičnosti različitih žanrova. Međutim, rezultati Jinove studije ne podržavaju navedene argumente. Oni pak jasno upućuju na postojanje svojevrsnoga suodnosa između lingvističke sposobnosti – izmjerene standardnim testovima kompetencije u engleskome kao stranom jeziku (engl. *English Proficiency Tests*) i lokalnim testovima znanja i vještine pisanja. Iako su rezultati navedenih testova pokazali da su svi ispitanici postigli razinu jezične kompetencije u engleskome jeziku, koja se zahtijeva na stupnju njihova obrazovanja, razlike između dviju grupa u pogledu kvalitete pisanja jasno pokazuju da se radi o različitim razinama jezične kompetencije. Ovo istraživanje, dakle, pokazuje to da razlike u jezičnoj kompetenciji neizvornih govornika engleskoga ipak utječu na razlike u kohezivnosti njihova pisanja na tom jeziku.

Lee (2003) uspoređuje uporabu konjunktora u engleskim narativnim esejima u kineskih ispitanika i ispitanika iz nordijskih zemalja, a potom dobivene rezultate uspoređuje s rezultatima iste analize kod izvornih govornika engleskoga jezika. Općenito uzevši, iako se materinski jezici uključenih ispitanika uvelike razlikuju od engleskoga, obje grupe ispitanika imaju iste probleme vezane za koheziju u pisanju sastavaka na tom jeziku. Ti se problemi, u prvom redu, odnose na nedostatak raznolikosti glede vrsta upotrijebljenih konektora i na neodgovarajuću uporabu tih leksičkih jedinica.

Uzimajući u obzir karakteristike kineskoga kao materinskog jezika, očekivalo se da će kineski ispitanici pokazati minimalnu uporabu konektora. Naime, pisanje na kineskom jeziku favorizira jednostavnost, pri čemu se njegova kohezivnost interpretira iz konteksta. Međutim, nalazi ove studije upućuju na zaključak da kineski govornici, s obzirom na uporabu konektora, ne prenose direktno model pisanja na materinskome jeziku u pisanje na engleskom. Njihovi pisani uradci na engleskom obiluju konektorima, što je u izrazitoj suprotnosti s malim brojem konektora u njihovim esejima na kineskom jeziku. Takav nalaz autorica smatra posljedicom utjecaja metoda poučavanja engleskoga kao stranog jezika u kineskom srednjoškolskom obrazovanju. Nastavnici pretjerano naglašavaju uporabu konektora kao kohezivnih sredstava usmjerujući učenike na usvajanje isključivo konektora za izražavanje koordi-

nacije i subordinacije. S druge strane, narativni eseji ispitanika iz nordijskih zemalja pokazuju isti stupanj zastupljenosti konektora kao eseji izvornih govornika engleskoga jezika jer se uporaba konektora u tim jezicima, u osnovi, bitno ne razlikuje. S obzirom na raznolikost konektora upotrijebljenih u esejima obiju grupa ispitanika, rezultati analiza potvrđuju tvrdnju **Ulle Connor** (1984; u Lee, *ibid.*) da engleski eseji neizvornih govornika, u usporedbi s onima izvornih govornika, pokazuju malu raznolikost upotrijebljenih konektora. Na primjer, među različitim koordinativnim sredstvima kineski se ispitanici u 45% slučajeva koriste konektorom *and*, dok za istu jezičnu funkciju izvorni govornici koriste 78% ostalih kohezivnih sredstava. Lee (*ibid.*) pretpostavlja da je ograničeni varijetet upotrijebljenih konektora kod kineskih ispitanika rezultat njihove neosjetljivosti za raznolikost tih jezičnih jedinica engleskoga jezika i njihova nedovoljnog razumijevanja njihove uporabe. Stoga, predlaže autorica, nastavnici trebaju poučiti svoje učenike različitim načinima izražavanja kohezije u engleskome jeziku. Također je uputno učenicima sustavno ilustrirati koje se vrste konektora obično upotrebljavaju u određenim tipovima pisanoga diskursa.

Granger i Tyson (1996) kompariraju uporabu konjunktora, odnosno konektora na temelju argumentativnih eseja na engleskome jeziku koje su napisali izvorni govornici, s jedne, i francuski studenti, s druge strane. Kvantitativna analiza korpusnog materijala pokazuje da, općenito uzevši, u francuskih govornika nema prečeste uporabe konektora. Međutim, kvalitativna analiza pruža jak dokaz i prečeste i prerijetke uporabe pojedinačnih konektora, ali i neodgovarajuće uporabe na semantičkome, stilističkom i sintaktičkom planu. Uzrok tomu autorice vide u elementima interferencije francuskoga kao materinskog jezika. Najeklatantniji primjeri vezani su za koroborativne konektore. Izgleda da francuski studenti ne uviđaju kako konektori kao što su *in fact* i *indeed* potiču kod čitatelja očekivanje nekih novih informacija. Oni ih, naime, izjednačuju s francuskim konektorima, primjerice, *en fait*, koji čitatelju poručuju „ovdje sam ja u tekstu“ i koji se često koriste kao stilistička pojačanja. Činjenica je, međutim, da konektori u engleskome jeziku ne služe toj svrsi. Nadalje, gotovo je 50% francuskih ispitanika prečesto upotrebljavalo konektor *moreover*. Umjesto da ga upotrijebe za dodavanje konačnog snažnog argumenta s ciljem uvjeravanja čitatelja u neku tvrdnju, upotrebljavali su ga za preformuliranje kao što je razvidno iz sljedećeg primjera:

*When he (the prisoner) will be released, his situation will be very painful because he will have, alone, to re-adapt and re-integrate himself in a society he has been excluded from. **Moreover** he will have the greatest difficulties of integration because of his past as a prisoner* (Granger i Tyson, *ibid.*:22).

Promišljajući moguća nastavna rješenja za navedena problematična područja, autori ističu da je nužno više vremena utrošiti na to *kako* se upotrebljavaju konektori stavljajući naglasak na analiziranje njihove uporabe u autentičnim tekstovima. Razlike su među konektorima (sintaktičke i semantičke) često neznatne i, kao takve, prilično zahtjevne za učenike.

Slično korpusno istraživanje, ali utemeljeno isključivo na kvantitativnoj analizi, sa 112 bugarskih studenata, provodi **Blagoeva** (2001) koja također izvještava o prečestoj uporabi engleskih konjunktora u argumentativnim esejima (klasifikacija konjunktora je uzeta iz Hallidaya i Hasan, 1976). Takav nalaz autorica tumači kao posljedicu određenih pogrešnih postavaka u okviru uvriježenih metoda u nastavi engleskoga jezika u bugarskim školama. Jedna je od tih postavaka ta da se na govorenje i pisanje gleda kao na dvije potpuno različite jezične vještine koje se, sukladno tome, potpuno odvojeno uvježbavaju. Aktualni nastavni materijali, čak i oni koji se koriste na posebnim tečajevima za razvijanje vještine pisanja, odviše naglašavaju strukturu teksta i, općenito, važnost formalnih konektora istodobno zanemarujući druga jezična sredstva za ostvarivanje koherencije. To može dovesti, smatra autorica, do pretjeranog uopćavanja određenih pravila engleskoga jezika i navesti učenike na zaključak da se dobro sročeni i logično strukturirani tekst može napisati samo uz čestu uporabu formalnih konektora: „Takva ideja rezultira tendencijom učenika da mehanički ‘lijepe’ konektore u tekstove koje proizvode, u pokušaju da im daju nekakav ‘oblik’“ (Blagoeva, *ibid.*:61).

Dueraman (2006) istražuje uporabu engleskih kohezivnih sredstava u narativnim i argumentativnim esejima 14 malezijskih i 14 tajlandskih studenata medicine. Općenito govoreći, analiza rezultata ove studije upućuje na sličnosti i na razlike u zastupljenoj koheziji. Na primjer, malezijski ispitanici češće koriste reiteraciju, dok su tajlandski skloniji referencijalnoj koheziji. S obzirom na sličnosti, Dueraman konstatira da obje grupe ispitanika češće upotrebljavaju sintaktička kohezivna sredstva (referencu i konjunktore) nego semantička (reiteraciju i kolokacije). Također, svi ispitanici češće koriste kohezivna sredstva u narativnom eseu nego u argumentativnom. Pozivajući se na **Nicholas i Nicholl** (2000), autorica takav nalaz dovodi u vezu s prirodom narativnih konvencija koje od pisaca zahtijevaju izdašnu uporabu kohezivnih elemenata kako bi tekst (fabulu) učinili koherentnim. Nadalje, uočava se da u objema grupama ispitanika nema razlika u broju upotrijebljenih kohezivnih sredstava između visoko i nisko ocijenjenih eseja. Izgleda da izostanak navedene distinkcije, sugerira Dueraman (*ibid.*), podržava teorijsku razliku između kohezije i koherencije kakvu su iznijeli **Lautamatti** (1990) i **Yule** (1996). Sukladno njihovim stavovima, koherencijski uzorci, odnosno tekstualna organizacija jest ono što karakterizira kvalitetu. U ovom smislu, autorica dalje upućuje na Hymesovu

komunikacijsku kompetenciju (prema Richards i Rodgers, 1986). Gledajući na jezik kao na društvenu cjelinu, Hymes identificira četiri strategije nužne za ostvarivanje uspješne komunikacije: gramatičku, sociolingvističku, diskursnu i strategijsku kompetenciju. Stoga nalaz ovdje razmatrane studije, prema kojem se stupanj učestalosti uporabe kohezivnih sredstava u dobrim i lošim esejima gotovo uopće ne razlikuje, implicira da ispitanici mogu biti lingvistički kompetentni, ali da to istodobno ne mora podrazumijevati i njihovu komunikacijsku kompetenciju (ispitanici koji su napisali eseje ocijenjene kao loše, nisu uspjeli postići koherenciju u tekstu). Razmatrajući moguće nastavne implikacije za nastavu engleskoga kao stranog jezika, autorica predlaže intenzivniji rad na području vokabulara, posebice sinonima u funkciji povezivanja rečenica. Također se zalaže za uključivanje učenika u ocjenjivanje koherencije tekstova kao sastavnoga dijela nastave engleskoga jezika (prema Palmer, 1999). Naposljetku, upućuje i na potrebu praćenja utjecaja materinskoga jezika na uporabu kohezivnih sredstava općenito, na pisanje na engleskome kao stranom jeziku te utjecaja međukulturalnih razlika u konvencijama pisanja.

3. Istraživanja prema pragmatičkom teorijskom okviru

Empirijske studije diskursnih oznaka u pisanim tekstovima na engleskome kao stranome jeziku, utemeljene uglavnom na pragmatičkom pristupu Brucea Frasera (1990, 1999), novijeg su datuma i, gledano s kvantitativnog aspekta, gotovo neznatno zastupljene u odnosu na slična istraživanja semantičke teorijske orijentacije te istraživanja diskursnih oznaka u govorenju.

Znanstvenica koja intenzivno proučava uporabu engleskih diskursnih oznaka u pisanim uradcima španjolskih ispitanika, ali i ulogu tih leksičkih jedinica u razvijanju vještine čitanja s razumijevanjem, jest **Ana Cristina Lahuerta Martinez** (2002, 2004, 2005). U svojim istraživanjima Martinez polazi od teorijskog određenja diskursnih oznaka kao jezičnih elemenata s proceduralnim značenjem koji pospješuju proces komunikacije (usp. Martinez, 2002). Sukladno tome, autorica pretpostavlja da bi nedostatak diskursnih oznaka ili njihova neodgovarajuća uporaba u jezičnoj produkciji na stranome (engleskome) jeziku mogla, u određenoj mjeri, ometati uspješnu komunikaciju ili dovesti do nesporazuma. Zbog toga smatra važnim da učenici stranoga jezika nauče signalizirati odnose među svojim iskazima. Drugim riječima, s obzirom na komunikacijsku kompetenciju, učenici moraju razviti sposobnost prikladne uporabe diskursnih oznaka na stranome jeziku. Također drži vrlo vjerojatnom pretpostavku da će oni neizvorni govornici koji su kompetentni u uporabi diskursnih oznaka na stranome jeziku, biti uspješniji u interakciji (i usmenoj i pisanoj) od onih koji to nisu.

Početak autoričina znanstvenog proučavanja diskursnih oznaka predstavljaju dva pilot-istraživanja (2002) zamišljena kao inicijalni doprinos kasnijoj elaborativnoj studiji o uporabi diskursnih oznaka u procesu učenja engleskoga kao stranoga jezika. Temeljem ovih istraživanja Martinez zaključuje da izvorni govornici španjolskoga jezika često i pravilno upotrebljavaju diskursne oznake u pisanju eseja i na materinskome i na engleskome kao stranome jeziku. Određene razlike postoje u broju i varijetetu upotrijebljenih oznaka. Rezultati također upućuju na postojanje korelacije između stupnja kompetencije u pisanju na engleskome kao stranome jeziku i uporabe diskursnih oznaka.

Budući da su navedena pilot-istraživanja provedena na malom uzorku ispitanika na naprednom stupnju učenja engleskoga jezika, nameće se pitanje uporabe diskursnih oznaka na različitim razinama jezične kompetencije, to jest kod ispitanika različite dobi. Martinez u tom smislu ističe kako su kvantitativne studije s velikim uzorkom ispitanika jedini način da se stvore odgovarajući opće važeći zaključci o grupama učenika na različitim stupnjevima jezične kompetencije. Njezino kasnije istraživanje uporabe engleskih diskursnih oznaka provodi se tako na uzorku od 78 španjolskih studenata na prvoj godini studija kemije. Studenti su, za potrebe istraživanja, napisali ekspozijski sastavak o temi iz teorije o tektonskim pločama s kojom su se imali prilike upoznati još u okviru geologije kao srednjoškolskoga predmeta te u okviru istoimenoga kolegija na fakultetu. Svaki ispitanik je napisao po jedan esej, u opsegu od oko 250 riječi, pod potpuno istim uvjetima. Predmetnom studijom Martinez želi identificirati i kvantificirati engleske diskursne oznake u studentskim sastavcima. Također namjerava analizirati odnos između uporabe ovih leksičkih jedinica i kvalitete pisanja te identificirati karakteristična obilježja studentskih eseja s obzirom na uporabu engleskih diskursnih oznaka.

Rezultati provedene analize pokazuju da su španjolski studenti u svojim esejima upotrijebili različite vrste engleskih diskursnih oznaka, pri čemu su se neke vrste koristile mnogo češće od drugih. Najučestalije su elaborativne diskursne oznake (45,18%): *also, besides, in addition, moreover, that is (to say), likewise, and, for example, to sum up i in short*. Slijede kontrastivne oznake (27,29%) kao što su *but, however, although, whereas, nevertheless, on the contrary, on the other hand, in contrast (with/to this/that), instead (of (doing) this/that), despite (doing) this/that, in spite of (doing) this/that*. Na trećem su mjestu uzročne oznake (16,2%) (*because, for this/that reason, since*), potom inferencijalne oznake (5,78%) (*so, as a consequence, as a result, because of this/that, consequently, for this/that reason, therefore, then*) te, naposljetku, oznake koje izražavaju povezanost s temom (0,42%) (*with regards to, in relation to*). Veliku zastupljenost elaborativnih diskursnih oznaka autorica tumači

samom prirodom ekspozicijskog eseja. Naime, ovaj tip eseja, općenito govoreći, zahtijeva elaboriranje ideja koje ovisi upravo o uporabi elaborativnih oznaka u svrhu signaliziranja kvazi usporednih odnosa među segmentima diskursa. Slični rezultati, podsjetimo, dobiveni su i u istraživanjima kohezivnih sredstava u kineskih (Field i Oi, 1992; Zhang, 2000) i francuskih ispitanika (Granger i Tyson, 1996) u kojima je uočena prečesta (ali i nepravilna) uporaba konjunktora poput *moreover*, *and*, *also*, *besides*, *in addition* itd.

Pitanje odnosa između broja upotrijebljenih diskursnih oznaka i kvalitete eseja, koje Martinez navodi kao svoje drugo istraživačko pitanje, nalazi se u samom središtu zanimanja ove studije. Nalazi pokazuju statistički značajnu razliku između broja diskursnih oznaka zastupljenih u pojedinim esejima i ocjena tih eseja. Vrijednost korelacije od 0,646 autorici dopušta da broj diskursnih oznaka identificira kao diskriminirajući čimbenik u odnosu na kvalitetu pisanja sastavaka. Drugim riječima, što je broj upotrijebljenih diskursnih oznaka u eseju veći, to je veća i njegova ocjena. Ovakav nalaz, dakle, potvrđuje da je uporaba diskursnih oznaka pokazatelj kvalitete studentskih sastavaka, odnosno njihove vještine pisanja na engleskome kao stranome jeziku.

Martinez smatra da dobiveni rezultati imaju važne nastavne implikacije za učenje engleskoga kao stranog jezika, posebno u području razvijanja vještine pisanja, pri čemu zaključuje:

„Uporaba diskursnih oznaka za koju se ustanovilo da je diskriminirajući čimbenik u kvaliteti studentskih sastavaka zaslužuje posebnu i dugotrajnu pozornost. Studente bi trebalo poticati da uče diskursne oznake kao elemente kojima mogu poboljšati kvalitetu svoga pisanja. Možda je potrebno osmisliti ciljane nastavne sate u tom smjeru. Potrebno im je odgovarajućim primjerima jasno objasniti značenje i točnu uporabu diskursnih oznaka u engleskome jeziku. Kako bi se povećala različitost diskursnih oznaka koje upotrebljavaju, također je važno usredotočiti se na diskursne oznake unutar svake vrste koju uopće ne upotrebljavaju ili je rabe rjeđe kao što su to inferencijske oznake ili oznake koje izražavaju povezanost s temom te se usredotočiti na primjere netočne uporabe kako bi im se omogućilo da pišu bolje engleske sastavke“ (Martinez, *ibid*:78).

O diskursnim oznakama kao neizostavnim komponentama kvalitetnih pisanih uradaka govori i **Dülger** (2007) analizirajući njihovu uporabu u esejima koje su na engleskom jeziku napisali turski ispitanici. Razmatrajući suvremeni pristup, dakle pristup koji na pisanje gleda kao na proces, Dülger naglašava važnost kohezije i koherencije kao vitalnih karakteristika dobro strukturiranog teksta.

Polazeći od navedene klasifikacije diskursnih oznaka, Dülger provodi istraživanje na uzorku od 76 turskih ispitanika, studenata druge godine studija engleskoga jezika. Njihovi eseji na engleskome jeziku vrjednovani su s obzi-

rom na uporabu diskursnih oznaka. Pisanju eseja prethodila su dva kolegija iz pisanja na engleskome jeziku koje su pohađali svi ispitanici: prvi koncipiran na pristupu pisanju kao proizvodu (engl. *product view*) i drugi prema pristupu koji na tu jezičnu vještinu gleda kao na proces (engl. *process-oriented writing course*). Nakon dvaju kolegija prikupljena su ukupno 152 eseja. U svrhu uspoređivanja dviju skupina eseja u odnosu na uporabu diskursnih oznaka, analizirane su sljedeće varijable: broj napisanih rečenica, količina i varijetet upotrijebljenih diskursnih oznaka. Analiza dobivenih podataka pokazuje da se u domeni konstruiranja rečenica, kao središnjoj dimenziji u razvijanju diskursa, i uporabe diskursnih oznaka bolji rezultati postižu pristupom pisanju koji na tu vještinu gleda kao na proces. Eseji napisani nakon drugog kolegija, odnosno kolegija koncipiranom prema navedenom pristupu, u odnosu na eseje napisane nakon prvog kolegija, bilježe porast od otprilike 6% u ukupnom broju rečenica. Isti eseji pokazuju i značajan porast u ukupnom broju upotrijebljenih diskursnih oznaka, točnije 31,25%, što je znatno više od porasta u broju proizvedenih rečenica. Ovakva razlika u stopi porasta između konstruiranja rečenica i uporabe diskursnih oznaka, zaključuje Dülger, sugerira tvrdnju da radionice u okviru kolegija iz pisanja, utemeljenom na pisanju kao procesu, mogu pomoći studentima u prezentiranju odnosa unutar njihova pisanog teksta kao i u ostvarivanju većeg diskursa. Slično gornjim nalazima, dobiveni rezultati otkrivaju i porast od 55,67% u varijetetu zastupljenih diskursnih oznaka također u korist eseja napisanih nakon drugog kolegija. Taj podatak sugerira da je kretanje studenata s pristupa pisanju kao proizvodu na pristup pisanju kao procesu imao pozitivan učinak na proširivanje njihova odabira diskursnih oznaka. Drugim riječima, nakon kolegija iz pisanja koncipiranoga prema procesnom pristupu pisanju ispitanici ne samo što su češće upotrijebili diskursne oznake već su u svojim sastavcima primijenili i veći broj njihovih različitih vrsta.

Rezultatima svog istraživanja Dülger želi, na neki način, opravdati usmjeravanje sljedećih istraživanja vještine pisanja prema tehnikama i metodama koje nudi procesni pristup pisanju. Taj pristup drži solidnom podlogom za iznalaženje idealne metodologije za razvijanje vještine pisanja. Njegovu snagu vidi prvenstveno u mogućnosti izbjegavanja pukog memoriziranja i ponavljanja određenih uzoraka i slogana u pisanju na engleskome kao stranome jeziku. Tvrdi kako je nužno, u svrhu poboljšanja kvalitete pisanja, učenike naučiti producirati nove ideje i potom ih učinkovito izraziti.

Istraživanje koje je proveo Warsi (2007) na uzorku ruskih ispitanika, vjerujemo da je vrijedno spomenuti, u prvom redu, zbog navođenja detaljnih uputa vezanih uz čimbenike koje treba uzeti u obzir prilikom analiziranja uporabe diskursnih oznaka u učenika engleskoga kao stranoga jezika, ali i uz

metode koje bi trebalo primijeniti u takvoj analizi. Riječ je o pilot-istraživanju u kojem Warsi ispituje usvajanje engleskih kontrastivnih diskursnih oznaka u ruskih ispitanika. Prihvaćajući gledište da diskursne oznake pridonose koherenciji u diskursu i da stoga pospješuju komunikaciju, autor drži vrlo mogućom pretpostavku da će oni neizvorni govornici engleskoga jezika koji su kompetentni u uporabi diskursnih oznaka, biti u interakciji uspješniji od onih koji su u tom području nekompetentni. Warsi ide korak dalje i, u skladu s Ellis (1994), ističe kako uspješna interakcija može pospješiti učenje gramatike, što može upućivati na postojanje recipročnog odnosa između usvajanja diskursnih oznaka i usvajanja gramatičkih kategorija. To je već, smatra autor, dovoljan razlog da se proučavanju usvajanja diskursnih oznaka u procesu učenja stranog jezika posveti posebna pažnja.

Ističući da je pomanjkanje znanstvenih istraživanja o usvajanju engleskih diskursnih oznaka u učenika engleskoga kao stranoga jezika jedan od povoda njegovu istraživanju, Warsi usmjerava pozornost na usvajanje engleskih kontrastivnih diskursnih oznaka. Prema Fraserovoj klasifikaciji (1998) riječ je o sljedećim oznakama: *but, however, nevertheless, despite this/that, in contrast, on the other hand, on the contrary i instead*. U istraživanju su sudjelovale dvije grupe ispitanika: 10 izvornih govornika engleskog jezika i 10 ruskih ispitanika, učenici na naprednom stupnju učenja engleskog jezika. Radi se o osobama u dobi od 35 do 40 godina koje su pohađale intenzivan kolegij iz razvijanja vještina čitanja i pisanja na engleskom jeziku (12 sati tjedno, s izvornim govornikom kao nastavnikom) i koje su, u vrijeme provedbe istraživanja, živjele u Bostonu (SAD). Ovi su ispitanici počeli učiti engleski u Rusiji, u dobi od 16 godina. Poučavali su ih ruski nastavnici, a uporaba engleskog jezika svodila se uglavnom na čitanje i pisanje u razrednom okruženju. Od sličnih istraživanja diskursnih oznaka ovo istraživanje uvelike razlikuje to što ispitanici nisu pisali eseje na engleskom jeziku, već su podvrgnuti cloze-testu koji se sastojao od 30 pitanja višestrukog izbora (engl. *multiple-choice questions*). Svako pitanje sadržavalo je po dvije rečenice ispod kojih su navedene po tri kontrastivne diskursne oznake. Od ispitanika se zahtijevalo da za svaku oznaku odluče može li se ona prihvatiti kao spona između dviju navedenih rečenica. Znak „+“ trebali su staviti kod oznake za koju su bili sigurni da može povezivati dvije zadane rečenice, znak „-“ kod one oznake za koju su bili sigurni da ne može izvršiti funkciju veznog sredstva, a znak „?“ kod onih oznaka za koje ispitanici nisu bili sigurni mogu li povezivati rečenice u zadataku ili ne. Zadaci su koncipirani na način da su u nekim slučajevima sve tri ponuđene diskursne oznake mogle povezati zadani par rečenica, negdje to nije mogla nijedna od navedenih oznaka, dok je kod određenih parova rečenica vezno sredstvo mogla biti samo jedna ili dvije diskursne oznake. Pomnom

analizom i usporedbom odgovora dviju grupa ispitanika Warsi dolazi do zaključka da ruski ispitanici pokazuju različit stupanj usvojenosti s obzirom na pojedine kontrastivne diskursne oznake. Drugim riječima, dio ruskih ispitanika upoznat je sa širim opsegom uporabe određenih kontrastivnih oznaka, neki od njih poznaju tek vrlo ograničen spektar funkcija pojedinih oznaka, dok nekoliko ruskih ispitanika uopće ne zna kako upotrijebiti neke oznake u određenim kontekstima. Ovakve razlike, drži Warsi, posljedica su djelovanja raznih čimbenika kao što su razina jezične kompetencije, stupanj izloženosti jeziku-cilju, tj. engleskom, jezični transfer itd. Pritom autor promišlja o leksikonu kao podkategoriji jezične kompetencije. Naglašava kako ispitanicima tijekom rješavanja testa nije bilo dopušteno koristiti se rječnicima. Naime, s obzirom na to da se radilo o ispitanicima na naprednom stupnju učenja engleskog jezika, smatralo se da će im biti poznato značenje svih riječi zastupljenih u testu. Moguće je, dakle, da neki ispitanici ipak nisu znali što znače neke riječi iz testa i, posljedično, odabrali su pogrešne odgovore. Osim toga, moguća je i korelacija između stupnja interakcije s izvornim govornicima (pored nastavnikova govora u razrednom okruženju) i uporabe diskursnih oznaka. Uzimajući u obzir razlike u odgovorima ruskih ispitanika, opravdano je pretpostaviti da interakcija s izvornim govornicima engleskoga jezika pospješuje usvajanje onih oznaka kojih nema u materinskome, odnosno ruskom jeziku.

Rezultati proizašli iz ovog pilot-istraživanja poslužili su autoru u određivanju smjernica za buduća opsežnija istraživanja usvajanja diskursnih oznaka u učenju engleskoga kao stranoga jezika. Takva bi istraživanja, u prvom redu s obzirom na broj uključenih ispitanika, morala biti znatno opsežnija. Trebala bi se fokusirati na dva ključna pitanja. Prvo se odnosi na identificiranje punog opsega engleskih diskursnih oznaka koje su učenicima dostupne na različitim stupnjevima učenja, odnosno na različitim razinama jezične kompetencije. Pritom treba ispitati ulogu koju u usvajanju tih oznaka ima materinski jezik učenika. Drugim riječima, potrebno je utvrditi usvajaju li učenici lakše one diskursne oznake engleskog jezika koje imaju ekvivalente u njihovu materinskome jeziku. Drugo pitanje u svezi je s identificiranjem opsega funkcija diskursnih oznaka koje učenici svladavaju na različitim razinama jezične kompetencije. I kod ovog pitanja treba uzeti u obzir ulogu materinskog jezika učenika. Naime, nužno je ispitati usvajaju li učenici lakše i brže one funkcije diskursnih oznaka koje imaju svoje ekvivalente u njihovu materinskome jeziku.

Warsi razmišlja i o metodama koje bi bile prikladne za iznalaženje odgovora na postavljena pitanja. Pritom svakako treba voditi računa o tome da buduća istraživanja uključe ispitanike na različitim razinama učenja engleskoga kao stranoga jezika i širi opseg diskursnih oznaka. Što se tiče metoda istraživanja, ističe kako je opsežno kvantitativno istraživanje jedini način da

se dođe do adekvatnih uopćavanja o grupama učenika na različitim razinama učenja. U svrhu generaliziranja o bilo kojoj razvojnoj fazi tijekom usvajanja diskursnih oznaka, potrebno je prikupiti veliku količinu podataka na velikom uzorku ispitanika. Warsi predlaže barem tri različite razine učenja, s ukupno 30 ispitanika (na svakoj razini po 10). Osim kvantitativne analize, potrebno je provesti i opsežnu kvalitativnu studiju koja je jedini način da se otkrije opseg uporaba pojedine diskursne oznake. Ovakva bi se studija mogla poslužiti istim podacima kojima se koristila kvantitativna analiza, ali umjesto da se broje točno i netočno upotrijebljene diskursne oznake, analizirale bi se različite funkcije u kojima se određene oznake pojavljuju. Dobiveni bi se nalazi potom doveli u suodnose s razinama jezične kompetencije. Ovako koncipirane analize detaljno bi se mogle usredotočiti tek na jednu ili nekoliko oznaka. Za njihovu realizaciju također su neophodne prilično iscrpne studije kontrastivnih diskursnih oznaka i jezika-cilja i materinskog jezika. Ovo bi za kvantitativnu analizu podrazumijevalo točno klasificiranje oznaka i na stranom i na materinskom jeziku. S druge strane, za kvalitativnu analizu bilo bi nužno imati točno definirane razne funkcije različitih diskursnih oznaka u oba jezika.

Navedene smjernice upućuju ne samo na utvrđivanje opsega diskursnih oznaka u odnosu na razine jezične kompetencije i njima pripadajućih funkcija već i na identificiranje čimbenika koji određuju i utječu na usvajanje diskursnih oznaka.

4. Zaključne misli

Prva skupina ovdje prezentiranih studija odnosi se na istraživanja konjunktora (konektora) kao ekvivalenata diskursnih oznaka i drugih kohezivnih sredstava koja svoje teorijsko uporište pronalaze u semantičkom pristupu Michaela A. K. Hallidaya i Ruqaiye Hasan (1976). Koristeći se njihovim modelom analize kohezivnih sredstava ove studije razmatraju učestalost uporabe navedenih jezičnih jedinica, posebice konjunktora, u pisanim uradcima neizvornih govornika u procesu učenja engleskoga kao stranoga jezika. Stupanj učestalosti i vrste kohezivnih sredstava analiziraju u odnosu na kvalitetu i vrstu pisanih uradaka te u odnosu na njihovu koherenciju. Navedene se varijable u esejima neizvornih govornika uspoređuju s onima izvornih govornika engleskoga jezika. Dobiveni rezultati su vrlo kontradiktorni, što je dovelo i do oprečnih zaključaka.³ Nalazi nekih studija podržavaju tvrdnju da „dobri“

³ Oprečnost u rezultatima ovdje razmatranih studija posljedica je, s jedne strane, njihove uglavnom deskriptivne prirode (većina ih se temelji isključivo na kvantitativnim analizama) i, s druge strane, malog uzorka ispitanika (iznimke su Granger i Tyson, 1996; Zhang, 2000 i Blagoeva, 2001 s više od 100 ispitanika) (usp. Martinez, 2004).

eseji (holistički visoko vrjednovani) sadrže više kohezivnih sredstava nego „loši“ pisani uradci (npr.: Anderson, 1980; Connor, 1984; Yang, 1989; Norment, 1994). Suprotno tome, neka empirijska istraživanja utvrđuju kako nema korelacije između učestalosti uporabe kohezivnih sredstava, u prvom redu konjunktora, i kvalitete eseja (npr.: Lindsay, 1985; Johnson, 1992; Karasi, 1994; Zhang, 2000; Dueraman, 2006). Prema njihovim nalazima, to što kvantiteta kohezije nije diskriminirajući čimbenik između „dobrih“ i „loših“ eseja sugerira da je kvaliteta uvjetovana modelom koherencije ili organizacijom idejnih cjelina. Pritom model koherencije uključuje, između ostaloga, varijabilnost u uporabi različitih vrsta kohezivnih sredstava te njihovu korektnu semantičku i sintaktičku uporabu. Ovim se dimenzijama predmetna istraživanja okreću u svojim kvalitativnim analizama čiji rezultati upućuju na, općenito govoreći, dvije osnovne slabosti u pisanim uradcima neizvornih govornika engleskoga jezika. Riječ je o čestoj nepravilnoj uporabi engleskih konjunktora (npr.: *and*, *also*, *besides*, *what is more*, u Zhang, *ibid.*, *for example*, u Lee, 2003) i o relativno skućenoj varijabilnosti u uporabi različitih vrsta kohezivnih sredstava (npr. Granger i Tyson, 1996; Wang i Sui, 2006). Uzroke navedenim nedostacima u uporabi engleskih kohezivnih sredstava autori vide u nedovoljnom poznavanju semantičkih i sintaktičkih karakteristika ovih jezičnih jedinica, nesposobnosti stilističkog diferenciranja konjunktora u različitim žanrovima pisanoga diskursa, interferenciji materinskoga jezika, prenošenju konjunktora tipičnih za govor u pisanje te pogrešnim metodama poučavanja u nastavi engleskoga kao stranoga jezika. Unatoč oprečnosti u rezultatima vezanima uz odnos između učestalosti uporabe kohezivnih sredstava, poglavito konjunktora i kvalitete pisanih uradaka neizvornih govornika engleskoga jezika, sasvim je sigurno da su kohezivna sredstva, kao sastavni dio tekstualne kohezije i koherencije, važne jezične jedinice na koje treba obratiti posebnu pozornost u procesu učenja engleskoga kao stranoga jezika (Carrell, 1982). „Ako tekst, u prvom redu, nema koheziju,“ zaključuje Liu (2000:4), „iznimno je teško, gotovo nemoguće, postići koherenciju, bez obzira o kakvom se sposobnom čitatelju radi.“ U tom smislu, potrebno je provoditi sustavno osvješćavanje učenika na planu svojstava i funkcija engleskih kohezivnih sredstava te redovito uvježbavanje njihove uporabe u različitim kontekstima i registrima pisanoga diskursa. Također je uputno upućivati na područja interferencije materinskoga jezika i međukulturalnih razlika u konvencijama pisanja (Connor, 1996; Dueraman, 2006).

Druga skupina ovdje razmatranih istraživanja predstavlja dio najnovijih studija iz područja uporabe diskursnih oznaka u pisanju na engleskome kao stranome jeziku, a temelje se uglavnom na Fraserovu pragmatičkom (1990, 1999; npr. Martinez, 2004) i Schiffričinu diskursnom pristupu (1987; npr.

Ying) te na Swanovoj kategorizaciji diskursnih oznaka (1980, 2005; npr. Dülger, 2007). Sukladno navedenim teorijskim orijentacijama, autori ovdje predstavljenih istraživanja upotrebljavaju isključivo termin *diskursne oznake*, pri čemu na njih gledaju kao na jezične elemente iznimno važne za pospješivanje procesa i pisane i usmene komunikacije. Za razliku od empirijskih istraživanja utemeljenih na semantičkoj teoriji, osim Schleppegrell (1996), koja u diskursne oznake, odnosno konektore ne ubraja vezna sredstva poput *you know, well, right, O.K.*, koja su, tvrdi Schiffrin (ibid.), tipična za govorenje na engleskom jeziku, autori ovdje predstavljenih istraživanja uključuju u svoje analize i takve diskursne oznake. Naglašavaju kako su učenici engleskoga kao stranoga jezika skloni tome da ono što upotrebljavaju u govorenju, upotrebljavaju i u pisanju (Yardley, 2000), što potvrđuje, na primjer, i klasifikacija diskursnih oznaka donesena u japanskim i kineskim udžbenicima engleskog jezika, a koja se uglavnom temelji na klasifikacijama Frasera (1996), Swana (1980) i Schiffrin (1987) (usp. Ying, 2007). Analizirajući način na koji neizvorni govornici engleskog jezika, uglavnom studenti (ispitanici na naprednom stupnju učenja) upotrebljavaju diskursne oznake u pisanju eseja na engleskome, ali i materinskom jeziku, autori ovih studija provode kvantitativne i kvalitativne analize. U okviru kvantitativne analize ispituju učestalost uporabe tih jezičnih elemenata (s posebnim osvrtom na najčešće upotrijebljene vrste) te istražuju odnos između frekvencije njihove uporabe i kvalitete pisanih uradaka. Kvalitativne analize usmjerene su prema utvrđivanju specifičnosti vezanih za uporabu diskursnih oznaka u pisanju na engleskom jeziku kod pojedinih grupa ispitanika koje su, općenito govoreći, uputile na prečestu, odnosno nedostatnu uporabu određenih diskursnih oznaka, ali i, nerijetko, na njihovu neodgovarajuću primjenu. Takvi nalazi navode na zaključak da učenici engleskoga kao stranoga jezika ne posjeduju dovoljno znanja o sintaktičkim i semantičkim obilježjima engleskih diskursnih oznaka, što se uglavnom smatra posljedicom nedovoljno dobro osmišljene sistematizacije u poučavanju diskursnim oznakama engleskoga kao stranoga jezika. Rezultati, nadalje, govore u prilog tome da se jedan od uzroka nekompetencije u području uporabe engleskih diskursnih oznaka krije u interferenciji materinskog jezika i prijenosu njegovih retoričkih obilježja (Ying, 2007; Xing, Wang i Spencer, 2008). S obzirom na tvrdnju da netočna uporaba diskursnih oznaka može prouzročiti pogrešne interpretacije kod recipijenata i znatno smanjiti komunikacijsku kvalitetu pisanoga i usmenog diskursa (Martinez, 2004; Warsi, 2007; Ying, 2007), predlaže se sustavnija prezentacija tih jezičnih elemenata u nastavnim materijalima, osmišljavanje vježba čitanja i pisanja na engleskom jeziku koje će učenike, sukladno njihovoj dobi i jezičnoj kompetenciji, postupno i ciljano voditi prema usvajanju diskursnih oznaka na sintaktičkoj i semantičkoj razini te češće

izlaganje učenika autentičnim engleskim tekstovima različitih žanrova i stilova. Kao preduvjet za realizaciju navedenih nastavnih smjernica potrebno je provesti dalja znanstvena istraživanja na mnogo većim uzorcima ispitanika različite dobi i različitih jezičnih kompetencija koji su, k tome, govornici različitih materinskih jezika i imaju različita kulturna naslijeđa.

Literatura

- Aijmer, Karin (2002). *English Discourse Particles. Evidence From A Corpus* [Studies in Corpus Linguistics]. Amsterdam: John Benjamins.
- Anderson, Pamela (1980). Cohesion as an index for written and oral compositions of ESL learners: U.S. ERIC Document Ed 198529. [Paper presented at the Annual Meeting of the Midwest Modern Language Association (22nd, Minneapolis, MN, November 6-8, 1980)].
- Biesenbach-Lucas, Sigrun i Weasenforth, Donald (1997). On-line and off-line texts of non-native speakers: Distinguishable text types? U Meloni, C. i Miller, L. (ur.), *Proceedings of "E-Mail, the Web, and MOOs: Developing the Writing Skills of University Students in Cyberspace."* Washington, DC: The George Washington University. <http://www.gwu.edu/~washweb/lucas.html> posjet 2. studenog 2009.
- Biesenbach-Lucas, Sigrun i Weasenforth, Donald (2001). E-mail and word processing in the ESL classroom: how the medium affects the message. *Language Learning and Technology* 5, 1, 135-165.
- Blagoeva, Roumiana (2001). Comparing cohesive devices: a corpus-based analysis of conjunctions in written and spoken learner discourse. U Rayson, P., Wilson, A., McEnery, T., Hardie, A. i Khoja, S. (ur.), *Proceedings of the Corpus Linguistics 2001 Conference* (Technical papers), Vol. 13 – Special issue, 59-63. Lancaster University, Velika Britanija: University Centre for Computer Corpus Research on Language.
- Carrell, Patricia L. (1982). Cohesion is not coherence. *TESOL Quarterly* 16, 479-488.
- Connor, Ulla (1984). A study of cohesion and coherence in English as a second language students' writing. *Papers in Linguistics: International Journal of Human Communication* 17, 3, 301-316.
- Dueraman, Bayatee (2006). Cohesion and coherence in English essays written by Malaysian and Thai medical students. 2007 Southern Thailand English Language Teaching/Cultural Change Conference.
- <http://fs.libarts.psu.ac.th/webcontent/Document/Doc2550/01January/research2007/LanguagesAndLinguistics/Cohesion%20and%20Coherence%20in%20English%20...Bayatee>, posjet 25. listopada 2009.

- Dülger, Osman (2007). Discourse Markers in Writing. *Selcuk Universitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18, 257-270.
- Ellis, Rod (1994). *The Study of Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
- Enkvist, Nils E. (ur.) (1985). *Coherence and Composition: A Symposium*. Abo Akademis Kopieringscentral.
- Enkvist, Nils E. (1990). Seven problems in the study of coherence and interpretability. U Connor, Ulla i Johns, Ann M. (ur.), *Coherence in Writing: Research and Pedagogical Perspectives*, 9-28. TESOL, Alexandria, Virginia.
- Evensen, Lars S. (ur.) (1985). *Nordic Research in Text Linguistics and Discourse Analysis*. Tapir: University of Trondheim.
- Evensen, Lars S. (1990). Pointers to superstructure in student writing. U Connor, Ulla i Johns, Ann M. (ur.), *Coherence in Writing: Research and Pedagogical Perspectives*, 169-186. TESOL, Alexandria, Virginia.
- Field, Yvette i Oi, Yip L. M. (1992). A Comparison of Internal Conjunctive Cohesion in the English Essay Writing of Cantonese Speakers and Native Speakers. *RELJ Journal* 23, 1, 15-28.
- Fraser, Bruce (1990). An Approach to Discourse Markers. *Journal of Pragmatics* 14, 383-395.
- Fraser, Bruce (1996). Pragmatic markers. *Pragmatics* 6, 167-190.
- Fraser, Bruce (1998). Contrastive Discourse Markers in English. U Jucker, Andreas H. i Ziv, Yael (ur.), *Discourse Markers. Descriptions and Theory*, 301-326. Amsterdam: John Benjamins.
- Fraser, Bruce (1999). What are Discourse Markers? *Journal of Pragmatics* 31, 931-952.
- Granger, Sylviane i Tyson, Stephanie (1996). Connector usage in the English essay writing of native and non-native EFL speakers of English. *World Englishes* 15, 1, 17-27.
- Halliday, Michael A. K. i Hasan, Ruqaiya (1976). *Cohesion in English*. London: Longman Group Ltd.
- Jin, Wenjun (2001). *Cohesion and the academic writing of Chinese ESL students at the graduate level*. Doktorska disertacija. Northern Illinois University, SAD.
- <http://worldcat.org/oclc/51444591> posjet 25. listopada 2009.
- Johnson, Patricia (1992). Cohesion and Coherence in Compositions in Malay and English. *RELJ Journal* 23, 2, 1-27.
- Kaplan, Robert (1966). Cultural thought patterns in intercultural education. *Language Learning* 17, 1-2, 1-20.

- Kaplan, Judith D. i Palhina, Eduarda M. G. (1982). Non-native speakers of English and their composition abilities: A review and analysis. U Frawley W (ur.), *Linguistics and Literacy*, 425-457. New York: Plenum Press.
- Kaplan, Robert (ur.) (1983). *Annual Review of Applied Linguistics*. Rowley, Mass.: Newbury House Publishers.
- Karasi, Mangayer (1994). *Cohesive features in the expository essays of Secondary Four (Express) and Secondary Five (Normal) students in Singapore*. Magistarska disertacija. Nanyang Technological University; National Institute of Education.
- Landauer, Thomas K., Foltz, Peter W. i Laham, Darrell (1998). Introduction to latent semantic analysis. *Discourse Processes* 2, 259-284.
- Lautamatti, Liisa (1990). Coherence in spoken and written discourse. U Connor, Ulla i Johns, Ann M. (ur.), *Coherence: Research and Pedagogical Perspectives*, 29-40. Washington DC: TESOL.
- Lee, Miranda Y.-P. (2003). Structure and cohesion of English narratives by Nordic and Chinese students. *NORDLYD* 31, 2 (Proceedings of the 19th Scandinavian Conference of Linguistics), 290-302.
- Lieber, Paula E. (1980). *Cohesion in ESL Students' Expository Writing*. Doktorska disertacija. New York: New York University.
- Lindeberg, Ann-Charlotte (1985). Cohesion, Coherence Patterns and EFL Essay Evaluation. U Enkvist, Nils E. (ur.) (1985). *Coherence and Composition: A Symposium*, 67-92. Abo Akademis Kopieringscentral.
- Lindeberg, Ann-Charlotte (1986). Functional Role Analysis Applied to Narrative and Non-narrative Student Essay in EFL. *NORDWRITE Reports I*, Trondheim Papers in Applied Linguistics, University of Trondheim.
- Lindsay, D. B. (1985). *Cohesion in the Compositions of ESL and English students*. Neobjavljena magistarska disertacija. Los Angeles: University of California.
- Lintermann-Rygh, Irmgard (1985). Connector-Density – An Indicator of Essay Quality? U Evensen, Lars S. (ur.), *Nordic Research in Text Linguistics and Discourse Analysis*, 203-213. Tapir: University of Trondheim.
- Martinez, Ana C. L. (2002). The Use of Discourse Markers in E.F.L. Learners' Writing. *Revista Alicantina de Estudios Ingleses* 15, 123-132.
- Martinez, Ana C. L. (2004). Discourse markers in the expository writing of Spanish university students. *IBERICA* 8, 63-80.
- Martinez, Ana C. L. (2005). Analysis of the Relationship between Teaching Discourse Markers to ESP Learners and their Reading Comprehension Performance. *LFE. Revista de lenguas para fines especificos*, 11-12, 171-183.

- McCarthy, Michael (1991). *Discourse Analysis for Language Teachers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mihaljević Djigunović, Jelena (2006). Interakcija komunikacijske jezične kompetencije u prvome i drugome jeziku. *SRAZ* 51, 261-277.
- Nicholas, J. Karl i Nicholl, James R. (2000). *Models for effective writing*. London: Allyn & Bacon.
- Norment, Nathaniel Jr. (1994). Contrastive analyses of cohesive devices in Chinese and Chinese ESL in narrative and expository written texts. *Journal of the Chinese Language Teachers Association*, 29, 49–81.
- O'Neill, E F. (1985). *Effective English 5 for New Certificate Course*. Hong Kong: Whitman Publishing.
- Richards, Jack C. i Rodgers, Theodore S. (1986). *Approaches and methods in language teaching*. USA: Cambridge University Press.
- Schiffrin, Deborah (1987). *Discourse Markers* (Studies in Interactional Sociolinguistics 5). Cambridge: Cambridge University Press.
- Swan, Michael (1980). *Practical English Usage*. Oxford: Oxford University Press.
- Swan, Michael (1995). *Practical English Usage*. Oxford: Oxford University Press.
- Warsi, Jilani (2007). *The Acquisition of English Contrastive Discourse Markers by Advanced Russian ESL Students*. (Second Comprehensive Research Paper). Boston University, SAD. <http://jilaniwarsi.tripod.com/contrastivediscourse.pdf> posjet 28. listopada 2009.
- Wikborg, Eleanor (1985). Types of Coherence Breaks in University Student Writing. U
- Enkvist, Nils E. (ur.), *Coherence and Composition: A Symposium*, 93-133. Abo Akademis Kopieringscentral.
- Wikborg, Eleanor (1990). Types of coherence breaks in Swedish student writing:
- misleading paragraph divisions. U Connor, Ulla and Johns, Ann M. (ur.), *Coherence*
- *in Writing: Research and Pedagogical Perspectives*, 131-150. TESOL, Alexandria, Virginia.
- Yang, Weiyun (1989). Cohesive chains and writing quality. *Word* 40, 1-2, 235-254.
- Yule, George (1996). *The study of language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zhang, Meisuo (2000). Cohesive features in the expository writing of undergraduates in two Chinese universities. *RELJ Journal* 31, 1, 61-95.

Gloria VICKOV

DISCOURSE MARKER RESEARCH IN EFL WRITING

Despite the abundance of research focused on the theoretical determination of discourse markers, empirical studies of these linguistic units that are crucial to, among other things, developing pragmatic language competence, are rather scarce in the context of applied linguistics, particularly with respect to their use in foreign language writing. The paper provides a critical review of relevant discourse marker research in EFL writing.

Key words: *discourse markers, EFL writing*